

สมาคมสุขภาพแห่งชาติ

ผลิดอก ออกผล ๒๕๕๓

ประกาศอิสรภาพจากสารเคมี บทเรียนดีๆ จากพีจีอาร์

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

ชื่อหนังสือ	ผลิดอก ออกผล ๒๕๕๓: ประกาศอิสรภาพจากสารเคมี : บทเรียนดี ๆ จากพิจิตร
ผู้เขียน	เกียรติศักดิ์ ยิ่งยืน วีระยุทธ โพธิ์ถาวร
พิมพ์ครั้งแรก	ธันวาคม ๒๕๕๓ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์โดย	สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) อาคารสุขภาพแห่งชาติ เลขที่ ๘๘/๓๙ หมู่ที่ ๔ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๒-๕๙๐-๒๓๐๔ โทรสาร ๐๒-๕๙๐-๒๓๑๑ www.nationalhealth.or.th www.samatcha.org
ที่ปรึกษา	อำพล จินดาวัฒนะ อุกฤษฏ์ มีสินทรวงูร กรรณิการ์ บรรเทิงจิตร ปิติพร จันทรทัต ณ อยุธยา
บรรณาธิการ	วิสุทธิ บุญญะโสภิต นิลวรรณ ทุนคุ้มทอง
ออกแบบและจัดพิมพ์	บริษัท วิกิ จำกัด ๓๒/๑๘๑ ซอยนวลจันทร์ ๑๒ ถนนนวลจันทร์ แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐ โทรศัพท์ ๐๒-๙๔๖-๒๓๐๑-๓ โทรสาร ๐๒-๙๔๖-๒๓๐๔ http://wiki.co.th email: info@wiki.co.th
ISBN	๙๗๘-๙๗๔-๒๓๕-๑๓๕-๖

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

เกียรติศักดิ์ ยิ่งยืน และวีระยุทธ โพธิ์ถาวร, ผลิดอกออกผล ๒๕๕๓: ประกาศอิสรภาพจากสารเคมี : บทเรียนดี ๆ จากพิจิตร -- นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๓. ๓๒ หน้า.

๑. สุขภาพ. ๒. นโยบายสุขภาพ.

I. วิสุทธิ บุญญะโสภิต, บรรณาธิการ. II. ชื่อเรื่อง.

๖๑๓

ISBN: ๙๗๘-๙๗๔-๒๓๕-๑๓๕-๖

เปิดเล่ม

หากไปถามชาวสวนสักคนว่า เมื่อโรยเมล็ดพันธุ์พืชลงสู่ดิน แล้วเขาต้องการอะไร เชื่อได้เลยว่าชาวสวนคนนั้นจะตอบว่าก็อยาก ให้เมล็ดพันธุ์พืชนั้นแตกหน่อ เติบโตและ “ผลิตดอกออกผล” อย่างแน่นอน ซึ่งก็คงตรงกับสุภาษิตไทยบทหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า “หว่านพืช ย่อมหวังผล” ที่แทนความหมายของการลงทุนทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ก็ย่อมจะต้องหวังผลประโยชน์ตอบแทนนั่นเอง

แจกเช่นเดียวกับกระบวนการนโยบายสาธารณะที่เมื่อมีการพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย แล้วก็หวังว่าข้อเสนอเชิงนโยบายนั้น จะมีการนำไปสู่การปฏิบัติเป็นรูปธรรมสมดังที่ตั้งใจไว้ของผู้ที่เข้ามา ร่วมกันปั้นแต่งนโยบายสาธารณะนั้น

เหตุการณ์สำคัญหนึ่งของวงการสุขภาพของไทยเรา ภายหลัง การประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ผู้คน จากทุกสารทิศทั่วไทยและจากทุกภาคส่วนกว่าพันคนได้มาร่วมกัน บรรจงสร้างและถักทอข้อเสนอเชิงนโยบายจนเป็นฉันทมติร่วมกัน ในเวที “สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ” ก็ไม่แตกต่างไปจากข้อความข้างต้นที่ ต่างมุ่งหวังว่ามติต่อข้อเสนอเชิงนโยบายเหล่านั้นจะต้อง “ผลิตดอก

ออกผล” ที่สวยงามเช่นเดียวกัน

หนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มนี้เป็นหนังสือที่บรรจงสร้างขึ้นเพื่อบอกเล่าถึงการ “ผลิตดอกออกผล” ของข้อเสนอเชิงนโยบายหนึ่ง ถึงแม้จะผ่านเวลาใช้เวลาในการรดน้ำพรวนดินไม่นาน โดยสาระที่ถ่ายทอดออกมาเพื่อสื่อสารให้เห็น “พลังร่วม” ของคนทำงานจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่ไม่ได้มีขอบเขตของพันธกิจมาปิดกั้นไว้ ถึงแม้ว่าสิ่งที่น่าสนใจร้อยเรียงนั้นจะเป็นเพียงเสี้ยวอันเล็กน้อยเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายสูงสุดที่ตั้งใจไว้ก็ตาม แต่ก็ได้แฝงไว้ด้วยความสวยงามที่น่าสัมผัสยิ่ง

เราหวังว่าตัวอักษรที่ผ่านสายตาผู้ที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ จะเกิดประกายและเห็นคุณค่าของ “พลังร่วม” ของผู้คนที่มาร่วมกัน “รดน้ำพรวนดิน” กับข้อเสนอเชิงนโยบายที่เป็นผลผลิตจากเวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาตินี้ และเข้ามาร่วมกันสรรสร้างอุดมการณ์เพื่อให้ “ผลิตดอกออกผล” หรือการมี “สุขภาวะ” ที่ดีของคนและสังคมไทยอย่างยั่งยืนสืบไป

ภุผาสุมร้อยเขา	จึงตระหง่าน
ธารารวมร้อยธาร	จึงไพศาล
ดวงดาวร่วมร้อยแสง	จึงชี้ขั้ววาลย์
บุคคลร้อยร่วมทำการ	จึงประสบชัย

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

ธันวาคม ๒๕๕๓

“

ระบบการเกษตรสมัยปัจจุบัน นำมาสู่วิกฤตต่างๆ มากมาย เพราะเป็นระบบที่เดินสวนทางกับความ เป็นจริงของธรรมชาติ ประกอบด้วยเป็นการผลิต ที่อยู่บนฐานของกลุ่มผลประโยชน์ ที่มุ่งบังคับ ควบคุม ทรัพยากรพื้นฐานในฐานะปัจจัยการผลิต เร่งให้ได้ผลผลิตสูงสุด โดยอาศัยความรู้ ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การ ผสมพันธุ์พืชและสัตว์ที่ให้ผลผลิตสูง การใช้ เครื่องจักรกลทางการเกษตร เป็นต้น

”

แผ่นดินปัจจุบันหากเปรียบก็เหมือนคน
เป็นโรค ผืนดินที่ป่วยจะสร้างความอุดม
สมบูรณ์ต่อสรรพชีวิตได้อย่างไร ไม่น่า
ประหลาดเลย ที่จะกล่าวถึงแผ่นดินเช่น
นั้นว่า เป็น "แผ่นดินที่อาบยาพิษ" ที่
สั่งสมพิษมาเป็นเวลานานและนับวันจะ
เพิ่มขึ้นทุกขณะ

๑

เปิดเรื่อง

หากหลับตานึกย้อนไปในอดีต แผ่นดินไทยเราช่างอุดมสมบูรณ์ ในน้ำ มีปลา ในนา มีข้าว ผู้คนใช้ชีวิตต้องอยู่กับวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเอง วัฒนธรรมที่อิงกับวิถีผลิตทางการเกษตร ความรู้และทักษะตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น ลูกหลานก็ยังคงยึดวิถีเกษตรกรรมอย่างพ่อแม่ ครอบครัวอบอุ่น พ่อ แม่ ลูกอยู่พร้อมหน้ากัน

แต่เมื่อหันกลับมามองภาพในยุคปัจจุบัน เหลือร่องรอยวิถีชีวิตเช่นนั้นน้อยเหลือเกิน เมื่อลิ้มตาอีกครั้งเราจะพบกับชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปมากที่สุดเท่าที่เคย ไม่ได้เป็นภาพวิถีเกษตรกรรมที่ให้ความช่วยเหลือ การเกษตรปัจจุบันมีการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วย ร่วมกับการเข้ามาของบริษัทต่าง ๆ ที่ทำการค้าทางการเกษตร ส่งผลให้การผลิตและวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยา กำจัดศัตรูพืชมากขึ้น เพื่อเร่งวันเร่งคืนให้พืชผลออกผลเพื่อหวังนำไปขายและได้มาซึ่งเงิน

ระบบการเกษตรสมัยปัจจุบัน นำมาสู่วิกฤตต่าง ๆ มากมาย เพราะเป็นระบบที่เดินสวนทางกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ประกอบ

กับเป็นการผลิตที่อยู่บนฐานของกลุ่มผลประโยชน์ ที่มุ่งบังคับ ควบคุม ทรัพยากรพื้นฐานในฐานะปัจจัยการผลิต เร่งให้ได้ผลผลิตสูงสุด โดยอาศัยความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การผสมพันธุ์พืชและสัตว์ที่ให้ผลผลิตสูง การใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร เป็นต้น

รูปธรรมของวิกฤตที่เห็นได้ชัดได้แก่ ปัญหาทางด้านสุขภาพของผู้คนในปัจจุบัน ที่ต้องกินอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมีจากระบบการผลิตทางการเกษตร ปัญหาด้านหนี้สินของเกษตรกร ที่ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้เพิ่มขึ้นเพราะต้นทุนทางการผลิตสูง เช่น ค่าใช้จ่ายปุ๋ยเคมี ยาฆ่าวัชพืช การเช่าเครื่องจักรกลเพื่อไถ หว่านและเก็บเกี่ยว เป็นต้น จึงไม่น่าแปลกใจที่แม้ว่าจะมีกองทุนต่าง ๆ ลงไปในชุมชนที่กองทุนก็ตาม กลับเป็นการเพิ่มหนี้ เพราะเงินส่วนนั้น จะเป็นเพียงการกู้ยืมเพื่อจ่ายหนี้เดิมที่มีอยู่ก่อน

ผลกระทบจากเกษตรกรรมโดยใช้สารเคมี ยังแสดงให้เห็นชัดในภาพของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม จากดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ มีสมดุลในตัวเอง เมื่อต้องเจอกับพิษสารเคมีก็หมดศักยภาพที่จะทำให้พืชพันธุ์ได้เจริญงอกงาม ปัญหาเดือดร้อนโดยตรงก็คงหนีไม่พ้นเกษตรกรและคนทั่วไปตามมา ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพและการก่อหนี้สิน ซึ่งล้วนเป็นทุกขภาวะตามมา

ส่วนหนึ่งของปัญหาการทำเกษตรโดยเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมนั้นมาจากวิธีการมองโลกและธรรมชาติของมนุษย์เอง การมองว่ามนุษย์แยกส่วนกับสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาด้านทัศนคติ เช่น มองเห็นดินเป็นเพียงพื้นที่สำหรับพืชอาศัยยืนต้นและเป็นแหล่งธาตุอาหารเท่านั้น เมื่อดินขาดความอุดมสมบูรณ์ก็เพียงแต่ใส่ธาตุอาหาร

ลงไปโดยตรงในรูปปุ๋ยเคมี หรือความรุนแรงในการแก้ปัญหาศัตรูพืช เช่น กำจัดหนูนาโดยสารพิษ ยากำจัดวัชพืช ซึ่งมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่มีความละเอียดอ่อน และซับซ้อน

แท้จริงแล้วสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า อากาศ มีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น หากเราใช้สารเคมีมากจนดินเสื่อมสภาพ ก็จะส่งผลกระทบต่อการปลูกพืชเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ หรือ ปัญหาเรื่องมลพิษ ที่ต้องหายใจรับอากาศมีพิษเข้าไปตลอดเวลา และล่าสุดปัญหาสภาวะโลกร้อน ที่เกิดจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมของมนุษย์ อันส่งผลให้สภาพแวดล้อม สภาพอากาศเปลี่ยนแปลง อาทิ เกิดน้ำท่วมซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำกรผลิตของเกษตรกร เนื่องจากอุณหภูมิที่ร้อนขึ้นส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชบางชนิด

แผ่นดินปัจจุบันหากเปรียบก็เหมือนคนเป็นโรค ผืนดินที่ป่วยจะสร้างความอุดมสมบูรณ์ต่อสรรพชีวิตได้อย่างไร ไม่น่าประหลาดเลย ที่จะกล่าวถึงแผ่นดินเช่นนั้นว่า เป็น "แผ่นดินที่อาบยาพิษ" ที่สังสมพิษมาเป็นเวลานานและนับวันจะเพิ่มขึ้นทุกขณะ

ในพื้นที่ที่ไกลจากเมืองหลวงไปกว่า ๓๐๐ กิโลเมตร มีกลุ่มคนที่สดับฟังเสียงแผ่นดินที่ระทมทุกข์ และบางคนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบกับตัวเองโดยตรง เมื่อรู้ทุกข์แล้วได้ตั้งคำถาม หาสาเหตุ และเรียนรู้ คิดค้น และแสวงหาทางออก เพื่อที่จะกลับฟื้น ชุมชน สังคม และผืนแผ่นดินให้ปลอดเปลื้องจากทุกข์และสารเคมี กลุ่มคนดังกล่าวได้ตอกย้ำถึงปัญหาที่ว่าไม่มีเวลาแล้วที่รอผู้พิเศษที่ไหนมาแก้ปัญหาตนเองนั้นแหละที่ต้องลุกขึ้นมา รวมตัวมาพูดคุยถึงปัญหา ร่วมกันคิด และร่วมกันแก้ไข

“ประกาศอิสรภาพจากสารเคมี : บทเรียนดี ๆ จากพิจิตร”
เล่มนี้เป็นเรื่องราวที่ได้หยิบยกนำเสนอ การรวมตัวของกลุ่มคนจำนวน
หนึ่ง ที่มองเห็นปัญหาอันเนื่องมาจากการทำเกษตรกรรมที่ใช้สารเคมี
และหันกลับมาขับเคลื่อนสู่วิถีเกษตรกรรมยั่งยืน ผ่านเครื่องมือที่เรียก
ว่า “สมัชชาสุขภาพ” ซึ่งผู้อ่านจะได้เห็นถึงกระบวนการทำงานอย่าง
มีส่วนร่วม จากความหลากหลายของความคิดของผู้คน กลายเป็น
ความงาม และเป็นแรงบันดาลใจแก่ทุกคนที่ได้อ่านอย่างไม่รู้จบสิ้น

“

แรงผลักดันที่ทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนมาใช้
ชีวภาพแทนเคมี นอกจากการที่สารเคมีบั่นทอน
สุขภาพแล้ว อีกผลกระทบหนึ่ง คือ การเกษตร
โดยใช้สารเคมีเป็นเหตุทำให้ต้นทุนการเกษตร
สูง เพราะต้องซื้อยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี เมล็ดพันธุ์
จากบริษัทเป็นเงินจำนวนมาก

”

จากปัญหาที่เลวร้ายก่อให้เกิดพิษภัยจากสารเคมีและหนี้สินของเกษตรกรที่สะสมโยงโยงแก้ไขไม่ได้...กระบวนการสมัชชาสุขภาพได้เข้ามาเป็นตัวช่วยให้หลายคนหลายองค์กร รวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ หันหน้ามาพบปะพูดคุย และเรียนรู้กัน

๒

ประกาศอิสรภาพจากสารเคมี

หากย้อนกลับไปสัก ๑๐ ปี ได้เกิดขบวนการขับเคลื่อนงานด้านเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดพิจิตรมาเป็นระยะ เหตุเพราะความตระหนักต่อปัญหาการใช้สารเคมีที่ทำการเกษตรได้ก่อให้เกิดปัญหาสารเคมีตกค้างในร่างกายของเกษตรกรและผู้บริโภค เป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศติดต่อกันหลายปี เกษตรกรมีหนี้สินที่แทบเรียกได้ว่าหาเกษตรกรที่ไม่มีหนี้สินได้น้อยราย

ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวเริ่มชัดเจนขึ้น ในปี ๒๕๔๘ ได้มีการนำเอา “ตารางแห่งอิสรภาพ” เครื่องมือจัดการความรู้ชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นจากแกนนำเกษตรกรทั่วจังหวัดพิจิตรได้ร่วมกันทำไว้ต่องานตลาดนัดความรู้ ที่วัดวังจิก อำเภอโพธิ์ประทับช้าง มาสานต่อประกอบกับมีการเข้ามาจัดการความรู้อย่างเป็นระบบโดยคณะทำงานของนายแพทย์วิจารณ์ พานิช ได้ทำเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน โดยมีการประยุกต์ใช้เครื่องมือ “ธารปัญญา” ผลจากเวทีทำให้ชาวบ้านร่วมกันเลือก ผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้าน รุ่นที่ ๒ จำนวน ๒๐ คน มาทำงานสมทบกับปราชญ์ชาวบ้านรุ่นแรก ที่มีอยู่ ๑๐ คน

ลุงณรงค์ แฉล้มวงศ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และประธานชมรมเกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดภัยจังหวัดพิจิตร เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำไร่นาสวนผสมและเป็นวิทยากรสอนวิชาเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน กว่า ๑๐ โรงเรียน

ในอดีต ลุงณรงค์เป็นคนหนึ่งในจำนวนเกษตรกรที่ได้รับทุกข์จากการใช้สารเคมี โดยเฉพาะผลกระทบต่อด้านสุขภาพ จากอดีตที่เคยทำนาโดยใช้ปุ๋ยเคมี อย่างชนิดข้าวที่ตัวเองปลูกยังไม่อยากกิน แต่เมื่อถึงวันหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากสารเคมี จึงลุกขึ้นมาปรับเปลี่ยนวิถีเกษตรกรรมของตน ลุงณรงค์เล่าให้ฟังว่า

“ผมนี่อกต้อนนอนโรงพยาบาลถึง ๓ เดือน ทำให้เกิดคำถามต่อวิถีการเกษตรเดิมอย่างมากมาย และเป็นที่มาของการปรับเปลี่ยนวิถีอาชีพเกษตรกรรมของตัวเอง หันไปปฏิเสธไม่ใช้สารเคมี”

ความเป็นปราชญ์ของลุงณรงค์อยู่ที่ความสามารถในการตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว และจากการทดลองในแปลงข้าวของตัวเองจนสำเร็จ จึงได้ใช้โอกาสให้ความรู้กับผู้อื่น โดยเฉพาะช่วงที่กระแสเศรษฐกิจพอเพียงกำลังเป็นที่สนใจของสังคม ลุงณรงค์ จะออกไปเป็นวิทยากรแทบทุกวัน โดยเล่าว่า

“การพูดเรื่องสุขภาพบางที่ไม่สามารถพูดตรง ๆ ได้ อาจจะต้องใช้วิธีพูดทางอ้อม คือ พูดให้ยาวหน่อยแล้วค่อย

วกกลับมา มีพระบางรูปบอกว่า พุดตรง ๆ ชนต้นไม้ตาย ต้อง พุดอ้อม ๆ เอาสาเหตุมาน่าสู้กันฟัง ซึ่งสมาชิกสุขภาพได้เข้ามา ในหมู่บ้านหลายปีแล้ว แต่ชาวบ้านไม่รู้ เราจึงค่อย ๆ ซึมเข้าไป ทำให้เขาค่อย ๆ เข้ามา”

แรงผลักดันที่ทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนมาใช้ชีวภาพแทน เคมี นอกจากการที่สารเคมีบั่นทอนสุขภาพแล้ว อีกผลกระทบหนึ่ง คือ การเกษตรโดยใช้สารเคมีเป็นเหตุทำให้ต้นทุนการเกษตรสูง เพราะ ต้องซื้อ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี เมล็ดพันธุ์ จากบริษัทเป็นเงินจำนวนมาก

คุณชิต ปานพลอย รองประธานชมรม

เกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดภัย ปัจจุบันเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์เกษตรอินทรีย์ และ ปุ๋ยชีวภาพ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาเป็นอินทรีย์ เนื่องจากการมีหนี้สินจากการทำเกษตร ซึ่งคุณชิต ได้เล่าถึงเส้นทางการปรับเปลี่ยนจากเคมี สู่อินทรีย์ ก่อนมาเจอลุงณรงค์ และทำงานด้วยกัน ว่า

“ช่วงแรก ๆ ที่ผมเป็นหนี้เขา หลักแสน เมื่อก่อนใช้ เคมี อย่างน้อย ๓ หมื่นต่อปี แต่ตอนนี้ผมลงทุนไม่ถึง ๑ หมื่น ต่อปี ผมทำเอง ผลิตเองทุกอย่าง อย่างปุ๋ยผมออกสูตรเอง ตอนนี้ตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจ โดยผมเป็นประธาน ส่วนหนึ่ง ทำให้กลุ่ม อีกส่วนหนึ่งทำไว้เป็นของตัวเอง ตอนนี้ก็ทำอยู่ เยอะ ที่ใช้วัตถุดิบข้างนอก ก็คือพวกมูลสัตว์ กากน้ำตาล

เศษอาหารในครัวเรือน ผมหมักไว้หมด”

“จากที่เราเคยจ่าย ๓ หมื่น มาลงทุนตรงนี้ไม่ถึง ๕ พัน ผมว่ามันปลอดภัยได้ ผมไม่ได้ไปซื้อข้าวเขากิน การผลิตข้าวกินเอง ทำให้ไม่มีรายจ่าย แม้แต่พันธุ์ข้าวผมก็ผลิตเอง”

นับเกือบ ๑๐ ปี ที่เกษตรกรกลุ่มเล็ก ๆ พยายามพลิกฟื้นแผ่นดินที่ใครต่อใครกล่าวขานว่าเป็น “แผ่นดินอาบยาพิษ” ให้กลับมาเป็นแผ่นดินทองอีกครั้งโดยยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รวมกลุ่มตั้งชมรม

ชมรมเกษตรธรรมชาติและอาหารปลอดภัย

เริ่มรวมตัวในปี ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นช่วงเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ เริ่มต้นโดยคุณสุรเดช เดชคุ้มวงศ์ และเจ้าหน้าที่อนามัยร่วมกันหาปราชญ์ชาวบ้านเพื่อถอดบทเรียนและประสานนำผู้รู้เหล่านั้นมาพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การรอดพ้นจากหนี้สิน ประมาณ ๖๐ คนทั่วจังหวัดพิจิตร ในปี ๒๕๔๔ ได้ร่างหลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน และจัดอบรมตามหลักสูตรรุ่นที่ ๑ ต่อมาในปี ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖ ได้เปิดสอน วปอ.ภาคประชาชน รุ่นที่ ๒, ๓, ๔, ๕ และเริ่มก่อตั้งกลุ่มระดับอำเภอเพื่อทำหน้าที่ขับเคลื่อนเกษตรปลอดภัยสวนพิษ โครงการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวจังหวัดสุพรรณบุรี ขยายการก่อตั้งกลุ่มระดับอำเภอ ในการส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัยสวนพิษ ปัจจุบันมีสมาชิกที่เป็นแกนนำหลักประมาณ ๒๐ คน และมีเครือข่ายทั้งจังหวัดพิจิตรประมาณ ๒,๐๐๐ คน

เกษตรกรรมชาติและอาหารปลอดภัย พร้อมกับสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานที่เล็ก ๆ เช่น ระดับกลุ่ม หมู่บ้าน ที่สามารถประสานงานและสร้างทีมงานอย่างไม่เป็นทางการ โดยมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรเข้ามามีบทบาทในการเชื่อมประสานภาคต่าง ๆ

จนกระทั่งปี ๒๕๔๙ ได้มีการนำกระบวนการสมัชชาสุขภาพมาใช้ในการแก้ปัญหา จากปัญหาที่เลวร้ายก่อให้เกิดพิษภัยจากสารเคมีและหนี้สินของเกษตรกรที่สะสมโยงใยแก้ไม่ได้ โดยที่ไม่มีใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นผู้แก้ไข โดยลำพังได้ กระบวนการสมัชชาสุขภาพได้เข้ามาเป็นตัวช่วยให้หลายคนหลายองค์กร เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ เกษตรกรในจังหวัด รวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หันหน้ามาพบปะพูดคุย และเรียนรู้กันพร้อมกับนำข้อคิดจากความรู้ไปปฏิบัติจริงในการทำเกษตรแบบลด ละ เลิกสารเคมีอย่างต่อเนื่องจนทำให้กระแสความตื่นตัวของเกษตรกรประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ผลที่เกิดจากความมุ่งมั่นตั้งใจทำให้เกษตรกรมีความสุขพบว่าในปี ๒๕๕๑ อัตราผู้ป่วยที่เจ็บป่วยจากการใช้สารเคมีลดลงจากอันดับต้น ๆ มาอยู่ในอันดับ ๑๔ ของประเทศ

ต่อมาช่วงปี ๒๕๕๑ ชมรมเกษตรธรรมชาติ และเครือข่าย ได้ประสานกับทางมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรและหน่วยงานสาธารณสุข นำโดยคุณสุรเดช เดชคุ้มวงศ์ เลขาธิการมูลนิธิร่วมพัฒนาพิจิตรและหัวหน้าฝ่ายวิชาการ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพิจิตร ทำงานเชื่อมประสานกับคณะทำงานสมัชชาสุขภาพของจังหวัดพิจิตร และได้มีการจัดสมัชชาสุขภาพจังหวัดพิจิตร ว่าด้วยองค์กรท้องถิ่น

ถิ่นกับการส่งเสริมเกษตรพอเพียงเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อ
สุขภาพด้านเกษตรปลอดภัย โดยหัวหน้าซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงใน
การขับเคลื่อนงาน ประสานงานอย่างมีจังหวะ เข้าใจห่วงทำงานองของ
การทำงานพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมในที่นี้ ได้แก่คนที่ชาวบ้านเรียกกัน
ติดปากว่า “คุณหมอสุรเดช เดชคุ้มวงศ์” เลขานุการมูลนิธิร่วมพัฒนา
พิจิตร ซึ่งได้ให้หลักคิดของการใช้พลังทางบวกในงานพัฒนาอย่างนำ
สนใจว่า

“ทฤษฎีของอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชฆ่า
คนมาเยอะแล้ว ทำให้ประเทศอินเดียตกอยู่ได้ความกลัว
แล้วพระเจ้าอโศกไปเจอสามเณรน้อย ท่านนั่งสงบมากเลย
นะ ใครสอนท่านมา พาไปหาอาจารย์หน้อยติ เมื่อไปคุยกับ
อาจารย์ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ หันมานับถือ สร้างพุทธสถาน
ชำระพระไตรปิฎก เผยแพร่ไปทั่วโลก จนมาถึงประเทศไทย
ซึ่งเป็นสิ่งที่ผมได้เรียนรู้จากท่าน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ.
ปยุตโต)”

กระบวนการสมัชชาสุขภาพ การศึกษาข้อมูลสถานการณ์
ปัญหาในจังหวัด การถอดบทเรียน การจัดสมัชชาสุขภาพย่อยในพื้นที่
เพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย และมีการพิจารณาข้อเสนอเชิง
นโยบายร่วมกัน จนเป็นที่มาของ “วันประกาศอิสรภาพจากสารพิษ” อัน
เป็นคำประกาศสำคัญ ในเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดพิจิตร และยัง
คงเป็นคำประกาศมาจนถึงปัจจุบัน

“

เมื่อเราทำสัมชชาในครั้งนี เราก็จะได้นโยบาย
สาธารณะที่สามารถกำหนดให้ประชาชนพี่น้อง
มีสุขภาพแข็งแรง ต่อจากนั้นก็จะมีกร่วมมือ
ร่วมใจ มีการเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง เจ้าหน้าที่
มีความรับผิดชอบ มีมาตรฐานสู่ระดับชาติ และ
มีธรรมาภิบาล

”

รูปแบบของหัวดงโมเดล จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำแผนงานกิจกรรม มีแผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ในเรื่องสุขภาพร่วมกันกับทุกภาคส่วน

๒

ห้วงโมเดล

จังหวัดพิจิตรมีต้นทุนเดิมอยู่บ้างแล้วในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านกับชมรมเกษตรธรรมชาติและเครือข่ายฯ บทเรียนจากการขับเคลื่อนสมัชชาสุขภาพตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ ถึง ๒๕๕๒ จึงเกิดเป็นองค์ความรู้ และเป็นบทเรียนในการทำงานในระยะต่อมา ดังเช่น กรณีตำบลห้วง อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร ที่ได้มีการจัดสมัชชาสุขภาพตำบลห้วงขึ้น เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๓ ทำให้ผู้คนจากหลายภาคส่วนเข้ามาแลกเปลี่ยนกระทั่งค้นพบปัญหาสุขภาพที่จะต้องร่วมกันแก้ไขใน ๕ กลุ่มปัญหาหลัก ปัญหาด้านเกษตรถูกรวมอยู่ในนั้นและถูกให้ความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ทำงานเชื่อมโยงกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและนำเอาเครื่องมือที่เรียกว่า “สมัชชาสุขภาพ” มาใช้ จนพัฒนาเป็นวิสัยทัศน์เพื่อนำไปสู่กระบวนการเคลื่อนไหว ที่เรียกว่า ห้วงโมเดล ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

H: Healthy	ประชาชนชาวหัวดงสุขภาพแข็งแรง
U: Unity	การร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียว
A: Assembly	การเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง
D: Duty	หน้าที่ความรับผิดชอบ
O: Organization	การจัดตั้ง รพ.สต. ตำบลหัวดงอย่างเป็นรูปธรรม
N: National	มาตรฐานบริหารสู่ระดับชาติ
G: Good Governance	ยี่ระบบธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ

นายพีระโรจน์ ภัทรประสิทธิ์ นายกเทศมนตรีตำบลหัวดง อ.เมืองพิจิตร จ.พิจิตร ได้พูดถึงหัวดงโมเดล ว่าเป็นส่วนหนึ่งของฐานคิดของสมัชชาสุขภาพ

“ในส่วนของหัวดงโมเดล เมื่อเราทำสมัชชาในครั้งนี้ เราก็จะได้นโยบายสาธารณะที่สามารถกำหนดให้ประชาชนที่น้องมีสุขภาพแข็งแรง ต่อจากนั้นก็จะมีการร่วมมือร่วมใจ มีการเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง เจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ มีมาตรฐานสู่ระดับชาติ และมีธรรมาภิบาล ซึ่งโมเดลของหัวดง เชื่อมโยงกับพิจิตรโมเดล คือถ้าทุกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็น อบต. เทศบาล อบจ. ทุกภาคี ทุกเครือข่าย ร่วมกัน โดยเอาโมเดลของเราไปช่วยกันทำ ก็จะกลายเป็นพิจิตรโมเดล ก็จะนำไปสู่การพัฒนา และคิดว่าจะเกิดการรวมตัวกันของทุกภาคส่วน”

นอกจากนั้นนายกเทศมนตรีตำบลหัวดง ยังได้เชื่อมโยงแนวคิดเรื่องหัวดงโมเดล ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งที่เป็นตัวอย่างของการใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพในการพัฒนานโยบายสาธารณะ และเพิ่มเติมว่ายังสามารถนำไปใช้ได้กับทุกท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร

“รูปแบบของหัวดงโมเดล จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำแผนงานกิจกรรม มีแผนยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ในเรื่องสุขภาพพร้อมกันกับทุกภาคส่วน เราได้ทำเวทีสมัชชาสุขภาพไปเมื่อปี ๒๕๕๓ ที่ผ่านมา ซึ่งจะต้องทำงานแบบบูรณาการกัน ราชการ ประชาชน ท้องถิ่น ก่อให้เกิดการทำงานแบบเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพราะเรื่องสุขภาพเป็นปัญหาค่อนข้างไปเร็ว และการเกิดโรคอุบัติใหม่ ดังนั้นเราต้องทำงานอย่างรวดเร็ว และคิดว่าในอนาคตแนวทางสมัชชา จะได้รับการยอมรับปรับใช้ได้กับทุกประเด็นและทุกพื้นที่จังหวัดพิจิตร”

จากเวทีสมัชชาสุขภาพของตำบลหัวดง เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๓ ทำให้คนหัวดงเห็นตรงกันว่า คนส่วนใหญ่ของหัวดงประกอบอาชีพทำนา แต่ประสบปัญหาด้านการผลิตที่ผลิตแล้วไม่ได้ราคาจึงทำให้มีปัญหาหนี้สิน ประกอบกับอาชีพการเกษตรในปัจจุบันเป็นไปในทิศทางการใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตทั้งปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดผลกระทบต่อด้านสภาพแวดล้อม และทำให้เกิดปัญหาสารเคมีตกค้างในกระแสเลือดเกษตรกร

จากปัญหาดังกล่าว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวดง พร้อมกับเทศบาลตำบลหัวดงและองค์การบริหารส่วนตำบลหัวดง ได้จัดให้มีกิจกรรมในกลุ่มเกษตรกร โดยเริ่มตั้งแต่การนำกลุ่มเกษตรกรไปอบรมศึกษาดูงานเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงจากปราชญ์ชาวบ้านตำบลโพธิ์ไทรงาม เพื่อจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษตำบลหัวดงขึ้น ซึ่งคุณสมหมาย โคกทอง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวดง ได้เล่าว่า

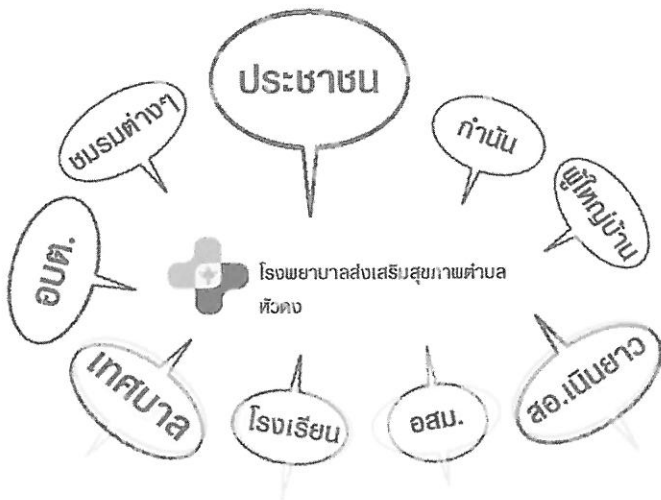
“เราใช้การเจาะเลือด เพื่อให้เห็นภาวะการมีสารเคมีตกค้างในเลือด ซึ่งได้ทำมาอย่างต่อเนื่อง กับกลุ่มที่สมัครใจจะเจาะ แต่หลังจากทำเวทีสมัชชาตำบลหัวดง ได้มีการจัดตั้งกรรมการทำงานและจัดกระบวนการอย่างเป็นระบบมากขึ้นมาในปี ๒๕๕๓ จึงมีเป้าหมายเน้นกลุ่ม กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มเกษตรกร เมื่อเจาะแล้วจะทำการติดตามกลุ่มเข้ารับการเจาะอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้ทำงานเชื่อมโยงกับโรงเรียนชานา โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ดูแล ซึ่งคิดว่าจะเน้นการเจาะเลือดในเยาวชน และตอนนี้ได้เจาะเลือด พร้อมทั้งติดตามไปแล้ว ๑๐-๒๐ คน ยังไม่ถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะตอนนี้มีเยาวชนเข้ามาอบรมที่โรงเรียนชานาถึง ๓๐๐-๔๐๐ คน แต่คิดว่าต่อไปจะดำเนินการให้หมด”

โดยในกลุ่มได้จัดให้มีกิจกรรมทำปุ๋ยหมักและน้ำส้มควันไม้ เป็นตัวอย่างภายในกลุ่มเพื่อนำมาใช้ทดแทนสารเคมี ซึ่งนับเป็นจุด เริ่มต้นของการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีในตำบลหัวดวง จากนั้น ได้ ขยายการสาธิตเป็นตัวอย่างไปในวงกว้างต่อไป

บทสรุปสำคัญ ที่ได้จากการดำเนินงานสมัชชาสุขภาพตำบล หัวดวง นั้นคือ หนึ่ง เกิดกลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษของตำบลหัวดวง สอง คนหัวดวงมีทางเลือกในการใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีในการเกษตร

สาม เกษตรกรตำบลหัวดงมีโอกาสปลอดหนี้สิน ปลอดจากสารพิษ และสี เกิดโรงเรียนชาวนา โรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ทางการเกษตรของ คนหัวดงอย่างยั่งยืน ส่วนเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จ อย่างแรก คือ ความตั้งใจจริงของกลุ่มเกษตรกรตำบลหัวดง อย่างที่สอง คือ แนวคิด นอกกรอบของผู้นำ ที่กล้าคิดกล้าทำ และร่วมมือกัน แม้ว่าตำบลหัว ดงจะมีการปกครองท้องถิ่นสองรูปแบบ นั่นคือ เทศบาลตำบลและ องค์การบริหารส่วนตำบล แต่ผู้นำทั้งสองส่วนได้ช่วยกันผลักดัน ทำให้เกิดโรงเรียนชาวนาของคนตำบลหัวดง และการทำงานแบบ บูรณาการร่วมกันของภาคประชาชน ภาคสาธารณสุขและองค์การ ปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลหัวดง อย่างผสมกลมกลืนเป็นงานเนื้อ เดียวกัน

“

ปัญหาของเกษตรกร...มีการผลิตที่ใช้ต้นทุนสูง มีสารพิษปนเปื้อนในข้าว ความไม่รู้ไม่เข้าใจในการทำเกษตรไร้สารพิษ ปัญหาการใช้สารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากทำการเกษตรไม่ได้กำไร ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน เมื่อทำเกษตรไม่ได้ผลทำให้ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน ส่งผลให้ครอบครัวไม่ได้อยู่ด้วยกัน และที่เห็นได้ชัดคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อกับวิถีการผลิตเปลี่ยนไป

”

ปัญหาต้นทุนสูง โรคแมลงต่างๆ ระบาด
ทำให้พี่คิดหาวิธีลดต้นทุนเพื่อช่วยเหลือ
ครอบครัว ทำอย่างไรเราจะไม่เป็นหนี้เป็น
สิน ก็เลยค้นคิดหาวิธีที่จะใช้ชีวภาพ ...พี่
ก็มาศึกษาเกี่ยวกับจุลินทรีย์...และลอง
ฉีดในแปลงนาข้าว มันก็มีประโยชน์เห็น
ผลจริง

๓

โรงเรียนชาวนา

กระบวนการเรียนรู้สู่อีสานจากสารเคมี

หลังจัดเวทีสมัชชาสุขภาพของตำบลหัวดง องค์การบริหารส่วนตำบลหัวดงได้ตระหนักถึงปัญหาอันใหญ่หลวงนั้น จึงได้จัดทำ “โครงการโรงเรียนชาวนา” ขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้ในการจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี ลดการใช้สารเคมีในการปลูกข้าว ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัย มีความรู้ในการฟื้นฟูปรับปรุงบำรุงดินโดยไม่ใช้สารเคมี และการพัฒนาพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นายสุรพล วิบูลย์ญาณ นายกองการบริหารส่วนตำบลหัวดง ได้เล่าถึงการเกิดขึ้นของโรงเรียนชาวนาให้ฟังว่า

“ผมและหลายฝ่ายในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาการใช้สารเคมีและเกษตรที่มุ่งเพื่อผลิตสู่ตลาดมานานและดำเนินงานมาอย่าง

ต่อเนื่อง ที่ผ่านมากการใช้สารเคมีทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง หรือแม้กระทั่งชีวิต เมื่อย้อนไปเมื่อหลายปี อบต. มีรต EMS สำหรับส่งผู้ป่วยโรงพยาบาลและส่วนหนึ่งเป็นผู้ป่วยที่ได้รับผลกระทบจากสารพิษโดยเฉพาะชาวบ้านที่รับจ้างฉีดยา ตามไร่ตามสวน”

“ที่อบต. หัวดง ส่วนมากชาวบ้านมีอาชีพทำการเกษตรในเรื่องเกษตรอินทรีย์ผมได้ประชุมชาวบ้านทุกเดือน ซึ่งพอจะสรุปปัญหาของเกษตรกรได้ว่า มีการผลิตที่ใช้ต้นทุนสูง มีสารพิษปนเปื้อนในข้าว ความไม่รู้ไม่เข้าใจในการทำเกษตรไร้สารพิษ ปัญหาการใช้สารเคมีที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องจากทำการเกษตรไม่ได้กำไร ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน เมื่อทำเกษตรไม่ได้ผลทำให้ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน ส่งผลให้ครอบครัวไม่ได้อยู่ด้วยกัน และที่เห็นได้ชัดคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตเปลี่ยนไป เช่น การทำบุญข้าว การได้มีเวทีสมัชชาหัวดงทำให้เราได้ทำงานในประเด็นเกี่ยวกับเกษตรชัดเจนมากขึ้น ทั้งในด้านประเด็นปัญหา การจัดคน และเครือข่าย”

โรงเรียนชาวนาเป็นเสมือนโครงการทดลองในการประยุกต์ใช้หลักการและวิธีการจัดการความรู้ในบริบทของชาวบ้าน ตัวอย่าง คุณน้อย งามฤทธิ์ สมาชิกโรงเรียนชาวนา และเป็นแกนหลักสำคัญในการผลักดัน ให้เกิดการเรียนรู้เกษตรกรรมยั่งยืนใน

ชุมชน ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนชาวนา จากคนที่ทำนาโดยใช้ปุ๋ยเคมี ปัจจุบันได้หันหลังให้กับเคมีอย่างสิ้นเชิง

“เริ่มคิดปรับมาเป็นอินทรีย์ เมื่อปี ๕๑ ด้วยเห็นว่า ใช้สารเคมีต้นทุนสูง เมื่อก่อนทำงานที่กรุงเทพฯ พอหันกลับมาทำเกษตรพบกับปัญหาต้นทุนสูง โรคแมลงต่าง ๆ ระบาด ทำให้พี่คิดหาวิธีลดต้นทุนเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ทำอย่างไร เราจะไม่เป็นหนี้เป็นสิน ก็เลยค้นคิดหาวิธีที่จะใช้ชีวภาพ แต่ตอนนั้นพี่ยังไม่รู้จักอาจารย์จักรภพ พอดีเริ่มทำเองแต่ยังไม่เต็มที่ เพราะยังไม่รู้สูตร บังเอิญมาได้รู้จัก และได้อบรมกับ อาจารย์จักรภพ เขาก็ให้ความรู้อันนี้กับพี่มา พี่ก็มาศึกษาเกี่ยวกับจุลินทรีย์ เป็นจุลินทรีย์จาวปลวก ต้นทุนผลิตไม่สูง จาวปลวกเราก็หาได้เอง ก็เลยคิดค้นดู ลองย่อยสลายฟางดู และลองฉีดในแปลงนาข้าว มันก็มีประโยชน์เห็นผลจริง ตอนนั้นพี่เลี้ยงลูก พี่ก็ลองเอาจุลินทรีย์ตัวนี้ไปลาดลง ตรงที่พี่เลี้ยง ที่ต้นข้าวมันเปื่อยแล้ว ทำสองสามวัน สามารถทำให้ยอดข้าวมันแตกยอดใหม่ขึ้นมา”

พี่น้องได้เล่าเรื่องราวต่อด้วยความภูมิใจถึงการปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตร ที่เริ่มจากไม่ได้รับความเชื่อถือจากคนรอบข้าง จนกระทั่งใคร ๆ ต่างก็ยอมรับและเข้ามาดูงานในแปลงของตน

“พี่เริ่มรู้ว่ามันได้ผลแล้ว พี่ก็ใช้ทั้งนา แปลงรอบข้าง เขาไม่ได้เกี่ยวกันเลย เพราะโดนพี่เลี้ยง พี่ทำครั้งแรกมีคนดูถูกพี่มากเลย ว่าพี่ใช้ชีวภาพอย่างเดียว พี่ไม่ได้เก็บข้าวหροก

เพราะว่าคนอื่นเขาใช้สารเคมีกันหมด แปลงนี้แปลงเดียวไม่
ใช้สารเคมีเปลี่ยมันจะเหลือหรือ สรุปหนสุดท้ายแปลงข้าง ๆ
ไม่ได้เกี่ยว ได้เกี่ยวแค่แปลงที่แปลงเดียว ครั้งแรกที่ทำได้ ๑๒
เกวียน ครั้งที่สอง พี่ไม่ใช้สารเคมีเลย และใช้ปุ๋ยธรรมชาติ
เขาเริ่มมองพี่ ครั้งที่สอง พี่ก็ได้เก็บเกี่ยวอีกเป็น ๑๕ เกวียน
ที่นี้ชาวบ้านก็เริ่มหันมามองพี่แล้ว หันมาซักถามว่า ทำอย่างไร
ใช้อะไร เริ่มมีคนสนใจเพิ่มมากเรื่อย ๆ”

โรงเรียนชาวนานอกจากเป็นโรงเรียนของเกษตรกรแล้ว ยัง
ได้คำนึงถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่ผ่านมามีได้จัดอบรมให้ความรู้แบบ
ปฏิบัติการ โดยวิทยากรปราชญ์ชาวบ้าน โดยเปิดรับทั้งเกษตรกรและ
เยาวชน รวมทั้งที่ผ่านมามีทั้งหมด ๙ รุ่น รุ่นละ ๔๐ คน รวม ๓๖๐
คน อันเป็นกำลังคนสำคัญในการขับเคลื่อนงานโรงเรียนชาวนาจน
กระทั่งปัจจุบัน ดังที่ อาจารย์จักรภุต บรรเจิด
กิจ จากศูนย์เรียนรู้ศึกษารวมธรรมชาติ ต.สายคำโห้
อ.เมือง จ.พิจิตร ได้เข้ามาเป็นแกนสำคัญในการ
ก่อตั้งโรงเรียนชาวนา ได้พูดถึงหลักการสำคัญและ
ประเด็นที่เชื่อมโยงกับเยาวชนดังนี้

“ช่วงตั้งโรงเรียนชาวนา ผมเชิญชาวนา และกลุ่ม
วัยรุ่น ไปอบรมที่ศูนย์ปราชญ์หนองปลาไหล ตั้งแต่ต้นปี
เป็นต้นไปประมาณ 9 รุ่น ผมเชื่อว่าถ้าเด็ก เยาวชน รวมถึง
เกษตรกร ถ้าปรับแนวคิด ควบคู่กับการทำงานในพื้นที่ ผม
คิดว่าเด็กจะเปลี่ยนไป เด็กก็จะมีความสุขมากขึ้นรู้จักรักอาชีพ

ของตัวเอง ก็คือ พ่อแม่ตัวเองทำอาชีพไรมาตัวเองรู้สึกรัก
เพราะปัญหาที่ผ่านมาเด็ก ๆ พิจิตรไม่ชอบอาชีพชานา ถูก
อาชีพนี้ ผมคิดว่าหากเรามาทำพื้นที่นี้ ทำควบคู่ไปกับผู้ใหญ่
กับเด็ก การมีโรงเรียนชานาทำให้เยาวชนรักชานา อาชีพ
ทำนามากขึ้น”

หลักการสำคัญที่สุด คือการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ตลอด
ชีวิตของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันเองและเรียนรู้ร่วมกัน
ผ่านวิธีการทำมาหากิน หรือผ่านสิ่งที่ทุกคนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
ซึ่งจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมการเรียนรู้คือการมีนิสัยรับฟังรับรู้
อย่างเปิดกว้างอาจถึงกับเสาะแสวงหาความรู้แต่เมื่อได้มาก็ไม่เชื่อ
เสียทีเดียวจะคิดใคร่ครวญเสียก่อนแล้วหาทางปรับความรู้นั้นให้เข้า
กับบริบทหรือสภาพแวดล้อมของตนเอง และทดลองใช้ หากทดลอง
แล้วได้ผลดีก็กลายเป็นความรู้ใหม่ที่สร้างขึ้นใช้เองและบอกต่อ

“

การสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากฉันทามติร่วมกัน
ไม่จำเป็นต้องเสนอให้ต้องปฏิบัติแต่เพียงอย่าง
เดียว แต่เป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน อาจจะ
เกิดนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติ และสิ่งนั้น
คือ ความงอกเงย ที่ทำให้ประชาชนคนตัวเล็ก
ตัวน้อย เข้ามาได้ร่วมแสดงความคิดเห็น

”

ผมคิดว่า สมาชิกสุขภาพนี้แหละเป็น
เครื่องมือปฏิรูปประเทศไทย โดยเฉพาะ
เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ชุมชน
เข้มแข็ง

ปิดเล่ม

“การสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากฉันทามติร่วมกัน ไม่จำเป็นต้องเสนอให้ต้องปฏิบัติแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน อาจเกิดนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติ และสิ่งนั้นคือ ความองงาย ที่ทำให้ประชาชนคนตัวเล็กตัวน้อย เข้ามาได้ร่วมแสดงความคิดเห็น”

คำกล่าวอย่างตลกขบขันจากประสบการณ์ทำงานต่อประเด็นเกษตรกรรายย่อยกว่า ๒๐ ปีของ **อุบล อยู่หว่า** เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน และคณะกรรมการขับเคลื่อนมติสมัชชา มองเห็นว่ากระบวนการสมัชชาไม่ได้พุ่งไปที่เป้าหมายเพียงอย่างเดียวแต่ยังคำนึงถึงระหว่างกระบวนการที่ทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ เกิดวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนแสงทางออกไปพร้อมกับการสร้างรูปธรรมสู่การปฏิบัติการ

“สมัชชาสุขภาพ” จึงเปรียบเป็นนวัตกรรมทางสังคม ที่เปิดพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ให้กับทุกฝ่ายในสังคม ได้แก่ ประชาชน

ชุมชน ท้องถิ่น องค์กรประชาสังคม องค์กรเอกชน นักวิชาการและวิชาชีพ รวมทั้งฝ่ายการเมืองและราชการ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น ได้เข้ามาร่วมกันทำงานเชิงนโยบายที่เรียกว่า การพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม ตามวิถีทางประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ตาม พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้ให้ความหมายของ “สมัชชาสุขภาพ” ว่าเป็น กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพหรือความมีสุขภาพของประชาชน โดยจัดให้มีการประชุมอย่างเป็นระบบและอย่างมีส่วนร่วม

ทัศนีย์ วีระกันต์ ผู้จัดการฝ่ายปฏิบัติการ สำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชนและสังคม ได้ขยายแนวคิดของกระบวนการสมัชชาให้มีความชัดเจนมากขึ้นจากประสบการณ์ทำงานสมัชชาในประเด็นเกษตรและอาหารในยุควิกฤตทั้งระดับนโยบายและพื้นที่ ว่า

“กระบวนการสมัชชามีการดำเนินการหลายแบบ โดยหัวใจ คือ เป็นกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะ เป็นการเปิดพื้นที่ทำให้ทุกฝ่ายเข้าถึงการกำหนดนโยบายสาธารณะร่วมกัน ที่มีประชาชน หน่วยงานต่าง ๆ และทุก ๆ ฝ่าย ทำให้สังคมเกิดการตื่นตัว อีกทั้งการทำงานเป็นเครือข่าย ทำให้เกิดเป็นพลัง เป็นตัวอย่างของการร่วมกันคิด แก้ปัญหา เกิด

การตรวจสอบ ติดตามงาน”

นอกจากการทำงานเพื่อมุ่งสู่นโยบายสาธารณะแล้ว ทศนีย์ วีระกันต์ ได้ชี้ให้เห็นมุมที่เป็นเสน่ห์ของสมัชชาสุขภาพ ว่าไม่ได้เป็นสูตรสำเร็จในตัวเอง แต่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับใช้ได้กับสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

“สมัชชาไม่ได้เป็นสูตรสำเร็จในตัวเอง แต่ต้องร่วมต่อเติม ให้เกิดการผลักดันสู่แนวทางปฏิบัติ และบททวนเรียนรู้ อีกทั้งไม่ได้ทำครั้งเดียวแล้วจะสำเร็จแต่ต้องทำต่อเนื่อง ค่อย ๆ ต่อเติม และจุดเด่นอีกอย่าง คือ เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ และเวทีร่วมทางความคิด จึงดึงผู้คนทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชน”

สำหรับกรณีการประกาศอิสรภาพจากสารพิษ หัวดงโมเดล จนมาถึงโรงเรียนชาวนา ได้ชูรูปธรรมการทำงานในการนำมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เมื่อปี ๒๕๕๑ ในประเด็นเกษตรและอาหารในยุควิกฤตได้อย่างมีชีวิตชีวา ไม่เป็นเพียงแค่หลักการ แต่ได้เกิดเป็นจริง มีเวที มีเครือข่าย มีคนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามารับเคลื่อน ทำให้เกิดการพัฒนานโยบายสาธารณะจากระดับล่างขึ้นไป เป็นสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ที่ประกอบด้วย ฝ่ายการเมือง ภาคประชาสังคม และวิชาการ ซึ่งเป็นฐานล่างที่มั่นคง เหมือนที่คุณวิสุทธิ บุญญะโสภิต ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ได้ให้ความคิดเห็นในเวทีพูดคุยครั้งไปเยี่ยมเยียนการขับเคลื่อนงานในเวทีสมัชชาของชาวตำบลหัวดง

อ.เมือง จังหวัดพิจิตร ว่า

“กระบวนการสมัชชาสุขภาพ เป็นเครื่องมือที่สามารถเปลี่ยนวิธีคิดของคนไทย ในอดีตที่พอบอกว่านโยบาย ทางระดับล่างไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องเลย ต้องรอการสั่งการจากข้างบนอยู่เสมอ แต่แท้จริงเราอาจไม่ใช่จะรอจากข้างบนอย่างเดียว เราจะต้องเป็นผู้กำหนดงานเอง เพราะนโยบายจะส่งผลกระทบต่อเราโดยตรงและอ้อม ทั้งดีและไม่ดี ผมคิดว่าสมัชชาสุขภาพนี่แหละเป็นเครื่องมือปฏิรูปประเทศไทย โดยเฉพาะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง”

หากรูปแบบกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วม อย่างเช่น ต.หัวดง จังหวัดพิจิตร ได้ถูกนำไปใช้ ในหลายๆพื้นที่ ประเทศไทยก็จะมีเต็มไปดด้วยชุมชนที่ตื่นตัว ร่วมคิด ร่วมแก้ไข จากความหลากหลายของคน หน่วยงาน กลายเป็นความงามและพลัง ดังเช่น คำชื่นชมที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นกลอนไร้ฉันทลักษณ์ โดยคุณวิสุทธิ บุญญะโสภิต ว่า

หัวเอ๋ยหัวดง	ซื่อนี้คงอยู่ในใจตลอดกาล
ทุกเรื่องราวที่เล่าขาน	พัฒนางานเพื่อมวลประชา
นำสมัชชาสุขภาพ	สานแนวราบแผ่ขยาย
สอดเสริมงานแม่กระจาย	ชอกซอน...ไปอย่างมั่นคง
ชอกซอนไปอย่าง...มั่นคง	